

Jornades d'arquitectura modernista

EL MODERNISME, DOMÈNECH I
MONTANER I EL SEU TEMPS

Joan Navais
Josep Fàbregas
Carles Sàiz
Sergi Alcalde
Núria Amat,
Josep M. Lapeyra
Anton Pàmies
Jordi À. Carbonell

COORDINADORS
JOSEP FÀBREGAS
MONTSERRAT DE ANCIOLA

137
ASSAIG

EDICIONS DEL CENTRE DE LECTURA
REUS 2016

1a edició:
desembre del 2016

Edita:

Centre de Lectura de Reus i Arola Editors

ISBN: 978-84-945335-3-2

ISBN: 978-84-946247-4-2

Centre de Lectura de Reus
Carrer Major, 15 - 43201 Reus, Tarragona
Tel. :977 77 31 12
www. centrelectura. cat

Arola Editors
Polígon Francolí parcel·la 3 nau 5 - 43006 Tarragona
Apt. Correus 253 - 43080 Tarragona
Tel. 977 553 707
arola@arolaeditors. com
www. arolaeditors. com

Coedita:

Publicacions URV

ISBN: 978-84-8424-516-2

Publicacions de la URV
Av. Catalunya, 35 - 43005 Tarragona
Tel. : 977 558 474
publicacions@urv. cat
www. publicacions. urv. cat

© Centre de Lectura de Reus

© Joan Navais i Icart, Josep Fàbregas Roig, Carles Sàiz i Xiqués, Sergi Alcalde i Vilà,
Núria Amat Torrens, Josep M. Lapeyra Farré, Anton Pàmies, Jordi À. Carbonell

Correcció lingüística: Agnès Toda

Consell editorial: Pere Gabriel Sirvent (UAB),
Magí Sunyer Molné (URV), Mercè Costafreda Felip.

Disseny coberta: Fèlix Arola.

Fotografia coberta: Josep Fàbregas

Imprimeix: Gràfiques Arrels. Tarragona

D. L. : T 1633-2016

SUMARI

Presentació	9
Lluís Domènech i Montaner i la gènesi del catalanisme polític JOAN NAVAIS I ICART	13
El Modernisme arquitectònic: Un art internacional interdisciplinari JOSEP FÀBREGAS ROIG	47
L'empremta de Lluís Domènech i Montaner a la ciutat de Reus: Una anàlisi de la seva arquitectura CARLES SÀIZ I XIQUÉS	65
Els projectes no construïts de Lluís Domènech i Montaner per a la societat El Círcol de Reus: la reforma de l'escala d'accés al primer pis de la seu del Círcol (1899) i el Teatre Circ (1900) SERGI ALCALDE I VILÀ	91
La fusteria de l'arquitectura modernista a Reus: El Pavelló dels Distingits de l'Institut Pere Mata i la botiga de la casa Navàs NÚRIA AMAT TORRENS / JOSEP M. LAPEYRA FARRÉ	105
Pere Caselles i Tarrats, entre el Modernisme i el Noucentisme ANTON PÀMIES	133
La pintura de paisatge en temps del Modernisme: antecedents, tendències i principals protagonistes JORDI À. CARBONELL	169

PRESENTACIÓ

Des que fa uns anys el Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner (CEDIM) –amb seu a Canet de Mar– i el Centre de Lectura, amb el Modernisme com a referent, van iniciar una etapa de col·laboració, va sorgir la idea d'organitzar unes jornades que materialitzés aquesta bona entesa.

La important presència d'edificis modernistes a la nostra ciutat ha fet que aquest tema ja hagi estat abordat en altres ocasions. Podem recordar les Jornades sobre Arquitectura Modernista a la ciutat de Reus, celebrades el maig de l'any 2000, organitzades per Fundació Universitària Sant Joan i la Universitat Rovira i Virgili (Facultat de Medicina i Ciències de la Salut) i coordinades pel Dr. Antonio Salcedo Miliani, professor d'Art d'aquesta universitat. Uns mesos després, a la tardor del mateix any, des d'una perspectiva interdisciplinària i coordinat pel recordat Pere Anguera Nolla, es va fer el I Seminari sobre el Modernisme. L'organització va anar a càrrec de l'Institut Municipal d'Acció Cultural de l'Ajuntament de Reus (IMAC), el Centre de Lectura i el Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili.

La trobada modernista, a la qual ara ens referim, desenvolupada entre el 8 i el 15 de març del 2016, va comptar amb la presència de set experimentats estudiosos de la temàtica modernista, que es van aplegar al voltant del tema: El Modernisme, Domènech i Montaner i el seu temps.

En la primera sessió, Joan Navais va glosar la figura de Domènech i Montaner, des del vessant polític –l'altra dedicació del prestigiós arquitecte–, en un moment de gran importància per l'expansió del catalanisme. Josep Fàbregas, en descriure com va evolucionar en diferents països, va situar el Modernisme en el context internacional, no només com un art arquitectònic sinó també per les implicacions que va tenir en les arts aplicades.

La segona sessió va tenir com a protagonistes Carles Sàiz i Sergi Alcalde, ambdós membres del CEDIM. El primer va analitzar l'obra que Domènech i Montaner va realitzar a Reus; en la seva exposició es va referir, entre d'altres, a la casa Rull, a la casa Navàs i a l'Institut Pere Mata. El segon va incidir en dos projectes no realitzats per l'il·lustre arquitecte: la reforma de l'escala de la societat El Círcol i el Teatre Circ.

En la tercera sessió, els arquitectes Josep. M. Lapeyra-Nuria Amat i Anton Pàmies van incidir en dos aspectes concrets del Modernisme de Reus. Els primers van mostrar la bellesa i originalitat de la fusteria de la botiga de la casa Navàs i del pavelló dels distingits de l'Institut Pere Mata. Anton Pàmies, seguint el recorregut de la seva obra, va radiografiar la figura de l'arquitecte Pere Caselles.

Finalment, a l'última conferència, Jordi Carbonell, professor d'Història de l'Art a la Universitat Rovira i Virgili i especialista en la pintura del segle XIX, va explicar com va desenvolupar-se la pintura de paisatge en aquests anys de canvi de segle. Les jornades es van cloure amb la projecció del documental de Paul Smaczny *Entre Quatre-z-Yeux* (1998), amb el director d'orquestra i pianista Daniel Barenboim, filmat al Saló dels Distingits de l'Institut Pere Mata, a la Casa Navàs, a la biblioteca del Centre de Lectura i a diferents espais de la ciutat, amb música de Claude Debussy.

A tots ells agraïm la seva participació, que ha fet possible que puguem gaudir d'aquest volum.

LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER I LA GÈNESI DEL CATALANISME POLÍTIC

Joan Navais i Icart

CENTRE DE LECTURA

Hi ha ben poques figures públiques tan polièdriques i complexes com la de Lluís Domènech i Montaner. Si la cara més coneguda i cèlebre del personatge és la d'arquitecte modernista –un dels més destacats i valorats del país–, la més desconeguda i a cops ocultada o menystinguda, és la de polític –o líder– catalanista. De fet, tot i que ens pugui sorprendre, avui en dia no disposem de cap estudi rigorós i solvent –digueu-ne, si voleu, una biografia política completa– que tracti en profunditat la trajectòria política i ideològica de Domènech i Montaner i el paper primordial que va jugar en l'emergent moviment catalanista de tombant de segle.

El compromís personal i públic del personatge amb el projecte catalanista –i de construcció nacional– és inqüestionable. Domènech fou actor i a cops protagonista de bona part dels principals episodis i esdeveniments dels primers anys del catalanisme polític, quan el pensament catalanista va evolucionar no sense dificultats i contradiccions, i va passar de ser un sentiment ambigu i apolític d'arrel cultural i romàntica, a un moviment emergent i renovador cada cop més definit, combatiu i polititzat, i amb unes reivindicacions ben concretes. En aquest sentit, com es podrà comprovar, l'actuació i l'ideari de Domènech, que va militar en gairebé totes les entitats i plataformes catalanistes d'aquells anys, van seguir una evolució molt similar. Així, cal recordar i reivindicar la figura de Domènech i Montaner no únicament com un dels grans arquitectes i genis modernistes, sinó com un dels noms capdavanters i més rellevants de l'incipient catalanisme polític, sempre a primera fila per reivindicar una «Catalunya gran, autònoma, y oberta á tots els progressos y á todas las llibertats honoradas», com afirmava el mateix arquitecte el novembre del 1901.¹

¹ SÀIZ, Carles (coord.). *Epistolari Lluís Domènech i Montaner (1878-1903)*. Volum I, Canet de Mar: Els 2 Pins, 2013, p. 243.

Amb tot, cal puntualitzar que Domènech i Montaner va ser una figura política poc o gens convencional. En primer lloc, perquè en cap moment, va ser o va voler ser un polític d'ofici o professional. Tothom sap que la seva gran vocació vital era la d'arquitecte. Domènech, doncs, es va guiar pel món de la política d'acord amb els seus ideals i principis, un fet que el va fer xocar, a cops amb molta virulència, amb allò que s'anomena *realpolitik*: el tacticisme o el pragmatisme del joc polític. I amb això no vull dir que Domènech fos un idealista ingenu o un bufanúvols, ben al contrari; tocava de peus a terra i era ben conscient dels tripijocs i de les dificultats de la pràctica política quotidiana (com us podeu imaginar, les va haver d'afrontar i patir en primera persona). I tot plegat, agreujat pels recels i l'antipatia que els ideals catalanistes despertaven a l'Estat espanyol.

Tanmateix, tot i tenir ben clar quin era el seu projecte —ja el 1898 es va definir de manera inequívoca com a «catalán por la raza y por la nacionalidad» i «español por la ciudadanía», o sigui català per sentiment de pertinença i espanyol per llei—,² cal reconèixer que Domènech va saber ser prou flexible i possibilista per moure's hàbilment en els cercles polítics de l'època, fins i tot en els de Madrid, els més desconfiats i hostils cap a les reivindicacions catalanistes. Ben bé es pot afirmar que el personatge fou el menys polític de tots els prohoms i dirigents del primer catalanisme.

I, en segon lloc, perquè Domènech i Montaner com a figura política, va ser més aviat un franc tirador, un militant independent que no pas un home de partit. Així, l'arquitecte, tot i militar en diferents organitzacions, mai va acabar de lligar del tot amb la disciplina rígida d'un partit, un factor que jo qualificaria de primordial per tal d'entendre la seva trajectòria política. Domènech, doncs, «se sentia senzillament solidari d'un grup d'homes d'idees afins i lligats per llaços d'amistat, que formaven més aviat una penya que no pas un partit tal i com ho entenem avui». En el cas de la Lliga Regionalista, per exemple, va considerar l'organització «com l'organisme més idoni per a defensar els interessos de Catalunya sense pensar mai que ser un home de la Lliga suposava emmotllar [o subordinar] el seu pensament al pensament d'altri».³ Per

això, el sentit crític i l'ideari de l'arquitecte mai no es van acomodar o sotmetre's a la disciplina estricta d'un partit.

D'aquí que Domènech no encaixés gens bé en el tacticisme polític que s'anava imposant en el moviment catalanista dels primers anys del segle XX i, desenganyat, decidís allunyar-se de la política activa i de partit, cada cop més professionalitzada, i dedicar-se en exclusiva a la carrera d'arquitecte, a la direcció de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona o als estudis històrics i heràldics. Ben bé es pot afirmar que Domènech, ingènua i amb una concepció força idealista o cavalleresca dels afers públics, confiava molt més en la política de les idees, de l'acció cívica i de les plataformes unitàries que en la política tradicional de partit.

A tot això, cal sumar-hi un altre element —poc o gens acadèmic— que el va convertir en una figura controvertida i alhora insòlita dins les files del moviment catalanista, i sens dubte, en un dels seus personatges amb major carisma i més imprevisibles: el seu fort caràcter i el seu mal geni, mai dissimulats ni en públic ni en privat. En paraules de Maria Lluïsa Borràs, Domènech «era un home temperamental capaç de passar a voltes d'un optimisme considerable a un pessimisme desesperat». I Antoni Rovira i Virgili el va considerar «el més agressiu i tempestuós del grup», que es va escindir de la Lliga Regionalista el 1904.⁴ Fins i tot, alguns testimonis arribaren a titllar el difícil caràcter de l'arquitecte, d'irritable.

Coneixem algunes petites anècdotes que ens il·lustren el temperament de Domènech. Una de les més conegudes ens la narra Francesc Cambó, una de les cares públiques i futur líder de la Lliga Regionalista, en les seves memòries:

Un dia Pere Aldavert [de la facció catalanista més radical i purista] publicà al periòdic *La Renaixença* un solt que molestà vivament Domènech. Aquest, en lloc de posar-se a cridar com de costum, se li va tornar la cara lívida, es mossegà els llavis i, tot dient: «Això s'ha d'acabar!», es tapà amb la capa i sortí com una fletxa escales avall [de la redacció de *La Veu de Catalunya* a Barcelona]. El seu gest fou tan violent que cap dels qui hi estàvem presents no sabíem, de moment, què fer. Després tinguérem la sensació que Lluís Domènech i Montaner n'anava a fer una de grossa i aleshores ens repartírem els indrets on havia

² *Ibid.*, p. 177.

³ BORRÀS, Maria Lluïsa. «Domènech i Montaner en els seus escrits», a Domènech i Montaner, LL., *Escrips polítics i culturals 1875-1922*, Barcelona: La Magrana, 1991, p. XXVII i XXVIII.

⁴ *Ibid.*, p. XXVII. Rovira i Virgili, Antoni. *Els polítics catalans*, Barcelona: [s. n.], 1929, p. 76.

d'anar cada un per impedir una desgràcia. De tant en tant ens tornàvem a trobar i tots dèiem el mateix: «No se'n troba rastre enlloc!». Finalment un tingué la idea d'anar-lo a cercar a l'Ateneu [Barcelonès] i, efectivament, allí se'l trobà llegint plàcidament una obra d'arqueologia!⁵

Un altre episodi prou conegut va succeir l'abril del 1904 quan Enric Prat de la Riba, un dels homes forts de la Lliga Regionalista, va enviar un jove Francesc Cambó a dialogar amb Domènech, per evitar el trencament del partit. Després de rebre a Cambó, l'arquitecte amb un to impertinent, no es va mossegar la llengua i va pronunciar una frase adreçada a Prat de la Riba que va córrer de boca en boca dins els cercles catalanistes: «No m'enviïs canalla», en una clara denúncia de l'ambició dels joves polítics regionalistes –Cambó n'era el màxim exponent– que volien substituir, o si voleu jubilar, els militants catalanistes més veterans –com ara el mateix Domènech– i passar a liderar la lluita autonomista.⁶ El fort caràcter i els estirabots de Domènech, però, no van impedir que es convertís en un dels prohoms més respectats del catalanisme de l'època.

És ben difícil concebre i entendre el paper preeminent que va jugar Domènech en el moviment catalanista, sense tenir en compte la seva faceta d'arquitecte modernista. L'una i l'altra –la política i la cultural– són les dues principals cares, indiestriables, de la trajectòria vital i, de fet, ideològica del personatge.

Com és ben conegut, un dels objectius del Modernisme a Catalunya era la construcció, sense negligir el passat, d'una cultura avançada, moderna i nacional per al país, un element més en el procés nacionalitzador –o, si voleu, de construcció nacional– per al qual treballava Domènech.

Així, fou l'ofici d'arquitecte el que va convertir-lo en un personatge més o menys conegut i respectat en diferents àmbits de la societat. I és indubtable que el seu prestigi social, ciutadà i sobretot professional, conjuntament amb la seva integritat, el van catapultar al capdavant de la lluita catalanista i, per exemple, el van convertir en un dels noms escollits per integrar la cèlebre candidatura dels Quatre Presidents l'any 1901. En aquest sentit, quan a les planes de *La Veu de Catalunya* es van fer públics per primer cop els noms dels candidats que integraven la

llista regionalista; Domènech, que tenia una llarga trajectòria catalanista a l'esquena, va ser presentat significativament com a «Catedràtic de la Escola d'Arquitectura» –n'era el director– i «expresident del Ateneu Barcelonès», és a dir, com un dels principals referents de la societat civil de l'època.⁷

A la vegada, la seva reputació com a arquitecte o docent a l'Escola d'Arquitectura donava una major veracitat al projecte autonomista. D'aquí que fos escollit per liderar algunes de les principals associacions catalanistes d'aquells anys, com la Lliga de Catalunya o la Unió Catalanista, i també per presidir l'Assemblea Catalanista de Manresa del 1892, una de les grans fites del moviment autonomista.

Per a Domènech, doncs, defensar l'ideari catalanista al Congrés dels Diputats a Madrid, o bastir una arquitectura «nacional» per al país eren dos mitjans, dos instruments més per recuperar la personalitat col·lectiva del país i construir una Catalunya lliure, autònoma, pròspera i més avançada. La figura dual de Domènech –el polític i l'arquitecte– és un exponent més de la confluència i la simbiosi que es va donar en aquells anys entre el Modernisme i els ideals catalanistes.

Per tot això, crec que es pot assenyalar sense por que Lluís Domènech i Montaner, per la seva coherència i la seva llarga trajectòria dins les files autonomistes, va esdevenir una mena d'home símbol dins els àmbits catalanistes (al costat per exemple, del doctor Bartomeu Robert). O en altres paraules, l'aportació de Domènech al moviment catalanista va tenir un valor molt més simbòlic que no pas polític o ideològic. Així, als ulls de molts ciutadans, la simple presència de l'arquitecte al capdavant d'una llista electoral, entre els signants d'un manifest o a la presidència d'una entitat catalanista avalava la credibilitat i l'honoradesa de la reivindicació.

En definitiva, les seves profundes conviccions catalanistes, la seva trajectòria cívica i ciutadana (per exemple, al capdavant de l'Ateneu Barcelonès), i el seu creixent prestigi professional van fer de Domènech i Montaner un dels actius més preuats del moviment catalanista.

Tot plegat, que no és poc, el converteix en una de les personalitats més atractives i interessants d'aquest període i cabdal per entendre el primer catalanisme polític.

5 CAMBÓ, Francesc. *Memòries (1876-1936)*, Barcelona: Alpha, 1981, p. 59.

6 BORRÀS, Maria Lluïsa. «Domènech...», p. XIX-XX.

7 *La Veu de Catalunya*, núm. 841, 15-V-1901.

Domènech va iniciar la militància catalanista de ben jove –amb només 19 anys– a les files de La Jove Catalunya, inspirada per les idees del revolucionari italià Giuseppe Mazzini i considerada el primer grup catalanista de l'època. Sota el lema «A poc a poc es va lluny», l'entitat va ser creada l'any 1870 per una colla de joves entusiastes dels Jocs Florals i amb inquietuds literàries, que s'aplegaven per fer tertúlia al Cafè Suís i a la farmàcia de la plaça del Pi de la ciutat comtal.

Al cap d'un any, el febrer del 1871, per iniciativa de Pere Aldavert i Àngel Guimerà –alguns dels membres més destacats de La Jove Catalunya–, es va fundar el periòdic *La Renaixensa* el qual es va convertir *de facto*, en l'òrgan d'expressió dels joves vinculats a l'entitat cultural (el primer portaveu de l'associació, *La Gramalla*, s'havia deixat de publicar a finals del 1870). Cal remarcar que la capçalera del periòdic, que combinava l'au fènix i l'escut de les quatre barres, una de les principals icones i símbols de la Renaixença cultural i del moviment catalanista, fou dissenyada per Domènech i Montaner.

La principal finalitat de la Jove Catalunya era prosseguir amb l'obra i l'esperit del moviment cultural de la Renaixença, o sigui, la recuperació del prestigi social i de la vitalitat de la llengua i literatura catalanes, el primer pas imprescindible cap al desvetllament de la personalitat nacional de Catalunya.

Tot i el contingut eminentment cultural de la Jove Catalunya, l'ambició de bona part dels joves integrants de l'entitat no s'acabava aquí. La recuperació literària i lingüística tan sols era la primera etapa d'un projecte molt més ampli: calia anar molt més lluny i dotar el projecte catalanista d'un enfocament polític. O el que és el mateix, polititzar l'incipient catalanisme per aconseguir la descentralització de l'Espanya unitària i conduir el país cap a l'autonomia.⁸

Per a Domènech i Montaner, l'etapa diguem-ne prepolítica a La Jove Catalunya va ser uns anys d'aprenentatge, de descoberta de la consciència catalanista i d'estrènyer llaços d'amistat i de germanor amb futurs companys de militància. Es pot afirmar, doncs, que La Jove Catalunya –l'agrupació es va dissoldre ben aviat, el 1875– va inaugurar el lent procés de politització de Domènech i de molts catalanistes del període.

8 TOMÁS, Margalida. «La Jove Catalunya» a *Estudis de llengua i literatura catalanes II. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, p. 383-407 i *La Jove Catalunya. Antologia* (a cura de Margalida Tomàs), Barcelona: La Magrana, 1992.

Al cap d'uns anys, l'arquitecte i la majoria dels antics integrants de La Jove Catalunya es van retrobar en un nou projecte: el Centre Català de Valentí Almirall, un esglaó més en la vertebració del catalanisme polític.

Creat el 1882 i rere el lema «Catalunya y avant; avuy demà y sempre», el Centre Català es va convertir en la primera plataforma unitària i transversal del catalanisme, la qual havia d'agrupar i coordinar tots els grups favorables a les reivindicacions catalanistes amb l'objectiu de mobilitzar la societat i aconseguir la descentralització i la regeneració de l'Estat. Les dues principals sensibilitats que van confluïr en el si de la plataforma eren, d'una banda, el corrent més polític i progressista provinent de les files federalistes i liderat per Almirall –l'ànima i la cara més visible del projecte– i, de l'altra, el més «purista» i d'arrel cultural que formava el nucli procedent de La Jove Catalunya amb Àngel Guimerà i Pere Aldavert al capdavant (com us podeu imaginar, en aquells moments Domènech i Montaner estava enquadrat en aquest darrer grup).

Així, inicialment el Centre Català va funcionar més aviat com un grup de pressió social i de debat –avui el qualificariem de *lobby*– que no pas com un partit polític. L'objectiu final d'Almirall, però, era la formació d'un ampli front reivindicatiu molt més implicat en la política activa. Arran de la diversitat ideològica del grup que va esdevenir el veritable taló d'Aquil·les del projecte, l'acció política del Centre Català es va veure molt limitada. Amb tot, l'activisme de l'entitat es va centrar en la defensa del proteccionisme econòmic, de la llengua i del dret civil català –tots ells amenaçats pel centralisme espanyol–, els tres grans pilars del programa catalanista d'aquells anys.⁹

La iniciativa més destacada que va promoure el Centre Català fou la presentació al rei Alfons XII l'any 1885 de la *Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña*, més coneguda amb el nom de *Memorial de Greuges*. Més enllà de les reivindicacions històriques (com ara la defensa del dret civil català o la denúncia dels tractats comercials amb França i el Regne Unit), el document tenia un clar rerefons polític de to regionalista i «plantejava la possibilitat de

9 PICH I MITJANA, Josep. *El Centre Català. La primera associació política catalanista (1882-1894)*. Catarroja/Barcelona: Afers, 2002. Per la figura i l'ideari d'Almirall, FIGUERES, Josep M. *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions, 2004 i PICH, Josep. *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)*. Vic: Eumo, 2004.

transformar l'Estat centralista en un Estat compost [avui en diríem federal]» que prenguéssim com a model l'imperi austrohongarès i «recuperés l'esperit de la tradició política de la Corona catalanoaragonesa». Com indiquen Josep Termes i Agustí Colomines, «per bé que els resultats pràctics del lliurament del *Memorial de Greuges* al rei Alfons XII van ser nuls, agreujat per la mort del monarca al cap de pocs mesos», el rebombori que va causar la iniciativa va demostrar «a la societat catalana la necessitat de polititzar el moviment catalanista».¹⁰

L'any 1887 les discrepàncies ideològiques –latents dins l'entitat des de la creació– van esclatar públicament. Tot i que les divergències venien de lluny, un dels detonants immediats de la crisi fou la reelecció d'Almirall com a president del Centre Català davant l'oposició d'un sector cada cop més descontent integrat principalment per antics membres de la Jove Catalunya, ara organitzats al voltant del periòdic *La Renaixença*, que criticava el seu lideratge unipersonal. Les discrepàncies entre ambdós sectors van empitjorar molt més amb la polèmica que va envoltar l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 i l'actitud que calia adoptar davant l'esdeveniment.

Mentre que Almirall i els seus seguidors s'hi oposaven per motius econòmics i ideològics, el nucli que es pot qualificar de dissident propugnava que calia aprofitar l'Exposició per donar a conèixer el projecte catalanista a l'Estat i al món. Una de les veus que va defensar la fira internacional amb més vehemència va ser Lluís Domènech i Montaner (com és sabut, l'arquitecte, que havia guanyat molt prestigi, va construir alguns dels edificis més emblemàtics de l'Exposició, com el Castell dels Tres Dragons o el desaparegut Hotel Internacional, que va ser aixecat en un temps record de 83 dies). Tot i el gran dèficit econòmic que va generar, la fita del 1888 fou percebuda com un èxit col·lectiu per al país i l'inici del procés de modernització del catalanisme.

La fractura dins l'entitat i el catalanisme es va fer inevitable i el setembre del 1887 els dissidents del Centre Català –al voltant del 40% de la militància i amb personatges tan influents com Guimerà, Aldavert, Permanyer, Pella i Forgas i el mateix Domènech– es van escindir per crear una nova agrupació, la Lliga de Catalunya, que ben aviat va passar

10 NADAL, J. [et al.]. *El Memorial de Greuges i el catalanisme polític*, Barcelona: La Magrana i Institut Municipal d'Història, 1986, PICH, Josep. *El Centre Català...*, p. 78-104 i TERMES, J. i Colomines, A. *Patriotes i resistents. Història del primer catalanisme*. Barcelona: Base, 2003, p. 187-189.

a liderar el moviment catalanista.¹¹ Com podem comprovar, la vertebració política del primer catalanisme que coincideix amb els anys de militància de Domènech, no fou un procés gens plàcid i tranquil, tot el contrari, i no únicament per l'hostilitat i les crítiques de l'espanyolisme o de l'aparell de l'Estat, sinó per les mateixes contradiccions i febleses internes.

La Lliga de Catalunya, que era una barreja de club polític i d'ateneu, propugnava el redreçament cultural i econòmic del país, la defensa de la seva personalitat nacional i la politització del projecte catalanista. Quan un jove Francesc Cambó va visitar la seu de l'entitat a Portaferrissa, es va sorprendre en contemplar com el saló d'actes era presidit per una senyera i dues làpides de marbre que la flanquejaven:

[...] la de marbre negra s'iniciava amb la data de 1714 i tot seguit publicava un fragment de la proclama de Casanova dirigida als barcelonins, poc abans de la rendició de la ciutat [l'Onze de Setembre]; l'altra làpida de marbre blanc no tenia cap inscripció, no hi havia més que aquesta frase: «L'any...», gravada amb lletres daurades. Aquesta làpida havia de contenir el decret de restauració de les llibertats catalanes.

Tot i la radicalitat d'aquesta escenografia, l'agrupació no va plantejar o concebre cap proposta rupturista.

En general, la Lliga va tenir poca incidència real en la vida política ja que es tractava d'una entitat molt heterogènia i, per tant, poc cohesionada en el camp ideològic, una característica comuna en totes les associacions catalanistes del període. Com ja havia succeït amb el Centre Català d'Almirall, l'agrupació es dividia en diferents faccions o sectors a cops ben oposats: els escriptors «puristes» del periòdic *La Renaixença* (amb Guimerà i Aldavert), un grup reduït d'industrials adinerats (com Eusebi Güell, el mecenes d'Antoni Gaudí), els joves universitaris del Centre Escolar Catalanista (amb Francesc Cambó i Enric Prat de la Riba) i, finalment, un conjunt divers d'intel·lectuals i professionals de prestigi en què sobresortia per damunt de tots Domènech i Montaner. Per Josep Pich, l'únic element en comú d'aquesta amalgama «era la fòbia als plantejaments polítics dels federalcatalanistes i d'Almirall».

11 PICH I MITJANA, Josep. *El Centre Català...*, p. 213-227 i 251-256. Llorens, Jordi. *La Unió Catalana i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 57.